

Махінов В.М. Соціокультурна парадигма формування мовної особистості майбутнього вчителя
Павлюк Р.О. Соціальна парадигма у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи

Петрик Л.В. Формування критичного мислення майбутніх вчителів початкової школи у змісті дисципліни «Практичний курс англійської мови»

Ситник О.І. Сучасні тенденції розвитку початкової освіти Ірландії

Сінельник І.П. Проблема виховання толерантності майбутніх учителів початкової школи: дискурсивний огляд

Соломаха А.В. Навчання іноземної мови у початковій школі: проблеми чи перспективи?

Шелест Н.О. Технології збагачення словника молодших школярів в умовах полікультурності навчання

Сінельник І.П.,

старший викладач кафедри іноземних мов і методик їх навчання

Педагогічного інституту

Київського університету імені Бориса Грінченка

ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ДИСКУРСИВНИЙ ОГЛЯД

У статті визначено роль толерантності у сучасному суспільстві; висвітлено проблему виховання толерантності студентів педагогічного вишу; узагальнено зміст поняття «толерантність», здійснено дискурсивний огляд деяких методологічних підходів до виховання означеної якості особистості, форм і методів її виховання у майбутніх учителів початкової школи.

Ключові слова: виховання, толерантність, майбутні учителі, початкова школа, педагогічний виш, дискурсивний огляд, методологічні підходи, форми і методи.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Ідеї толерантності набувають дедалі більшого визнання в сучасному світі. Все більше країн, у тому числі й Україна, запроваджують їх у систему освіти, державно-суспільне життя, розглядаючи їх як засіб утворення злагодності в суспільстві, як запоруку мирного співіснування між народами.

«Толерантність, як ніколи раніше, важлива в сучасному світі. Ми живемо у вік глобалізації економіки та все більшої мобільності, швидкого розвитку комунікації, інтеграції та взаємозалежності, у вік урбанізації і перетворення соціальних структур. Толерантність необхідна у відносинах як між окремими людьми, так і на рівні сім'ї і суспільства. У школах і університетах, у рамках неформальної освіти, дома і на роботі варто зміцнювати дух толерантності і формувати відносини відкритості, уваги один до одного та солідарності», – читаємо у Декларації принципів толерантності, яка була прийнята 16 листопада 1995 року на XXVIII сесії Генеральної конференції держав-членів ЮНЕСКО [4, с. 177].

Отже, перед закладами освіти України, зокрема вишами, які готують педагогів, стоїть завдання не лише у формуванні майбутнього вчителя, який

володіє глибокими професійними знаннями і вміннями, а й в орієнтації всього навчально-виховного процесу на формування загальнолюдських цінностей в умовах полікультурного суспільства України, формування толерантної особистості, здатної налагоджувати конструктивну взаємодію в аспекті порозуміння як з усіма учасниками педагогічного процесу, так і у повсякденному житті. Сучасне студентство, як майбутня інтелектуальна еліта країни, повинно, на наш погляд, стати активним провідником ідей толерантності, гарантуючи цим стабільний розвиток усього суспільства.

Аналіз останніх джерел та публікацій, в яких започатковано розв'язання означеної проблеми та на які автор робить опертя. Аналіз та дослідження сучасної науково-педагогічної, психологічної та методичної літератури свідчить, що окремим аспектам виховання толерантності у молоді присвячено значну кількість праць як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Загальні питання педагогіки толерантності вивчали М. Рожков, А. Сиротенко, Г. Солдатова, О. Шарова та ін. Етнічна толерантність стала предметом дослідження таких науковців, як О. Байбаков, Д. Бенкс, О. Докукіна, З. Малькова, В. Подобед, В. Пряніков, Ю. Римаренко, В. Тишков та ін. Технологічні питання виховання толерантності висвітлені у працях Л. Бернадської, Т. Білоус, С. Герасимова, О. Кащенко, І. Сковородкіної, О. Скрябіної, П. Степанова, Г. Шеламової та ін. Психологічний аспект виховання толерантності досліджували Б. Ананьєв, О. Асмолов, І. Бех, С. Бондирєва, Д. Колесов, О. Леонтєв, М. Ліпман, В. Маралов, А. Маслоу, О. Петровський, К. Роджерс, Л. Шайгерова та ін. Це у свою чергу доводить, що актуальність дослідження проблеми виховання толерантності не підлягає сумніву.

Більшість дослідників означеної проблеми зосереджують свою увагу, головним чином, на обґрунтуванні загальних теоретичних основ виховання толерантності молоді, зокрема майбутніх учителів початкової школи, а проблема пошуку ефективних методів і форм виховання толерантності у навчальній та позанавчальній діяльності студентів педагогічних вишів залишається недостатньо висвітленою, що негативно позначається на результатах педагогічного впливу, спрямованого на розв'язання вищезазначеної проблеми.

Метою статті є висвітлення проблеми виховання толерантності студентів педагогічних вишів, дискурсивний огляд методологічних підходів до виховання означеної якості особистості, форм і методів її виховання у майбутніх учителів початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто зазначити, що педагогічний аспект феномена толерантності сучасними науковцями розглядається не тільки як характеристика індивідуальної свідомості, але й як особистісна риса, що може бути вихована відповідною педагогічною взаємодією. Відтак, важливе значення у вихованні толерантності відводиться закладам освіти, зокрема, педагогічним вишам, які мають будувати навчально-виховний процес таким чином, щоб студенти, майбутні вчителі початкової школи, стали взірцем толерантної поведінки, адже лише толерантний учитель зможе побудувати толерантні стосунки з учнями, батьками та колегами.

Власний досвід викладання у педагогічному виші дозволяє зробити висновок, що більшість студентів мають недостатній рівень розуміння самого поняття «толерантність», що вони не повною мірою усвідомлюють значущість толерантності в сучасному полікультурному українському суспільстві. А, отже, ми можемо говорити лише про часткову сформованість готовності майбутніх учителів до толерантної взаємодії з усіма учасниками педагогічного процесу.

Що ж означає слово «толерантність»? Слово «толерантність» походить від латинського «tolerancia», яке має три значення: стійкість, витривалість; терпимість; допустиме відхилення. Терпіння, при цьому, – це відсутність негативної реакції у конкретній ситуації. Терпеливість – властивість індивіда виявляти терпіння, що стає рисою його характеру. Терпимість – суспільне явище, яке базується на тому, що переважна кількість індивідів здатні виявляти терпіння, бути стриманими. Терпимість за змістом узгоджується з витривалістю, яка може бути як фізична так і психічна [2, с. 8].

Зовнішньо толерантність виявляється у стриманості, самовладанні, здатності тривалий час витримувати неприємні взаємодії без зниження адаптивних можливостей. Толерантність досягається через розуміння вияву її протилежності – інтолерантності та нетерпимості, яка базується на переконанні, що твоя система поглядів, твій образ життя, група, до якої ти належиш, стоять вище за інших. Толерантність та інтолерантність – взаємозворотні поняття: чим більш толерантний індивід, тим він менше інтолерантний та навпаки. Виявлення толерантності або інтолерантності можуть розповсюджуватися на різноманітні аспекти життєдіяльності людини [2, с. 11]. Отже, можна говорити про такі види толерантності:

- міжнаціональна – терпимість до представників інших етносів; здатність не переносити недоліки та негативні дії деяких представників певної національності на конкретних людей;
- релігійна – терпимість до іншої віри, представників різних конфесійних груп;
- комунікативна – відображення у поведінці позитивної комунікативної установки;
- міжособистісна – ціннісне ставлення до іншої людини, незалежно від раси, національності, соціального стану, політичної орієнтації, культурної приналежності;
- педагогічна – терпимість у процесі педагогічної діяльності для досягнення мети толерантного розвитку особистості вихованця.

Виділяють ще такі види толерантності, як групова, політична, гендерна, вікова, фізіологічна, майнова, географічна, професійна та ін.

Зазначимо, що проблема виховання толерантності молодого покоління складна та багатоаспектна. Ми розглядаємо її у контексті ціннісного ставлення до людей, незалежно від раси, національності, соціального стану, політичної орієнтації, культурної приналежності.

Виховання толерантності студентів педагогічного вишу є, на наш погляд, дієвим лише тоді, коли здійснюється поступово, день у день, і пронизує всі сфери і види діяльності тих, хто навчається. Освіта є саме тим соціальним інститутом, у

межах якого може формуватися толерантна свідомість і поведінка студентів як через систему виховної роботи, так і через зміст освіти, за допомогою програм, підручників, різних форм організації навчання, які б допомагали розвивати у студентів практичні навички толерантної взаємодії.

Отже, за допомогою яких методів та методологічних підходів можна виховувати толерантність тих, кому вже завтра належить активно перетворювати світ, у якому ми живемо, а саме, майбутніх учителів початкової школи? Нам видається, що у процесі виховання толерантності студентів педагогічного вишу доцільно використовувати такі групи методів:

- методи формування свідомості особистості, спрямовані на формування толерантної свідомості студентів: знань, понять, переконань, світогляду та розвитку толерантного мислення (розповідь, підготовка студентами повідомлень з проблем толерантності, індивідуальна та групова бесіда, диспут, особистий приклад куратора та викладачів вишу тощо);

- методи організації діяльності та формування досвіду суспільної поведінки, що спрямовані на придбання особистістю позитивного досвіду толерантної поведінки (індивідуальні, групові та колективні форми вправ, доручення, створення виховуючих ситуацій);

- методи стимулювання поведінки і діяльності, що покликані стимулювати толерантні прояви студента чи гальмувати його інтолерантні дії та вчинки, сприяти збагаченню його емоційно-чуттєвої сфери (заохочення – схвалення, похвала, вдячність та ін.; покарання – осуд дій і вчинків, що ідуть всупереч норм толерантної поведінки);

- активні методи соціально-педагогічного розвитку, що здійснюють комплексний вплив на розвиток усіх сфер толерантної особистості: свідомості, почуттів, якостей і властивостей толерантної поведінки студента (групова дискусія як метод обговорення проблем толерантної взаємодії; соціально-психологічні тренінги толерантності; рольові, ділові, імітаційні ігри; прийоми «обмін думками», «мозковий штурм», діалогічне спілкування та ін.) [1, с. 11].

Тут же варто зазначити, що у процесі виховання толерантності студентів педагогічного вишу, щоб запобігти зниженню ефективності педагогічного процесу, варто використовувати різні форми його організації: години спілкування, тренінги, клуби, секції, гуртки та інше.

Аналіз педагогічної літератури з проблеми виховання толерантності дозволяє стверджувати, що основними методологічними підходами до виховання толерантності у майбутніх учителів є:

- особистісно орієнтований підхід (І. Бех, О. Бондаревська, О. Кононко, І. Якіманська та ін.), який «виступає базою виховання цілісної особистості, що поважає власну та чужу гідність, права інших людей» [3, с. 83];

- культурологічний підхід (М. Бахтін, В. Бублер, М. Кабатченко, М. Каган та ін.), що допомагає студентам оволодіти культурою свого народу, як умовою інтеграції в інші культури; формує уявлення про різноманітність культур світу; виховує позитивне ставлення до культурних розбіжностей; виховує студентів у дусі миру;

– діяльнісний підхід (О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, Д. Ельконін та ін.), який стверджує, що толерантність як риса особистості формується тільки у процесі діяльності та взаємодії з іншими людьми;

– гуманістичний підхід (В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі та ін.), що передбачає гуманне ставлення до студентів, їхніх потреб, інтересів; прийняття їх такими, якими вони є; виховання миролюбства, поваги прав і гідності до інших людей, бережливого ставлення до всього живого, вирішення конфліктів без використання відкритих і прихованих форм примушування;

– системний підхід (В. Безпалько, В. Шадріков та ін.), що передбачає необхідність цілісної системи розвитку толерантної поведінки студента;

– аксіологічний підхід (В. Прянікова), що передбачає орієнтацію на загальнолюдські цінності;

– середовищний підхід (В. Караковський, Н. Селіванова, Ю. Мануйлов, М. Рожков та ін.), що розглядає опосередковане управління «через середовище» процесами розвитку та формування особистості, в тому числі виховання толерантності студента [3, с. 83-85];

– комунікативно-діалогічний підхід (Т. Білоус, Г. Шеламова, Г. Безюльова, О. Скрябіна та ін.), який стверджує, що джерелом формування толерантності є суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладача та студента; розвиток комунікативних якостей студентів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у сучасній науці існують різні підходи до трактування поняття «толерантність». Ми ж розглядаємо толерантність у контексті ціннісного ставлення до людей, незалежно від раси, національності, соціального стану, політичної орієнтації, культурної приналежності.

Виховання толерантності – це, з педагогічної точки зору, цілеспрямоване створення соціально-педагогічних умов толерантної взаємодії, культури спілкування. Виховання толерантності майбутніх учителів, які після закінчення вишу будуть творити долю не лише нашої держави, але й усієї планети, є гарантією суспільної стабільності, важливою запорукою благополучного майбутнього всього людства. Перспективи подальших розвідок з означеної проблеми ми вбачаємо у здійсненні ґрунтовного аналізу філософської, соціологічної, психологічної і педагогічної літератури з метою визначення ключових понять дослідження проблеми виховання толерантності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бернадська Л. В. Виховання толерантності в учнів 5-7 класів шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец.: 13.00.07 – «теорія і методика виховання» / Л. В. Бернадська. – К., 2009. – 20 с.
2. Бондырева С. К. Толерантность. Введение в проблему / С. К. Бондырева, Д. В. Колесов. – М.-Воронеж, 2003. – 273 с.
3. Герасимов С. А. Педагогические средства воспитания толерантности у детей младшего школьного возраста: дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / Сергей Александрович Герасимов. – Архангельск, 2004. – 270 с.

4. Декларація принципів толерантності // Педагогіка толерантності. – 1999. – № 3-4. – С. 175-179.

В статье определена роль толерантности в современном обществе; освещена проблема воспитания толерантности студентов педагогического вуза; обобщено содержание понятия «толерантность», сделан дискурсивный обзор некоторых методологических подходов к воспитанию указанного качества личности, форм и методов его воспитания у будущих учителей начальной школы.

Ключевые слова: воспитание, толерантность, будущие учителя, начальная школа, педагогический вуз, дискурсивный обзор, методологические подходы, формы и методы.

The article outlines the role of tolerance in modern society; the problem of university students' tolerance teaching is highlighted; the concept of «tolerance» is generalized, the discourse review of some methodological approaches to the abovementioned personality's quality education is made, the forms and methods of primary school teachers' tolerance education are reviewed.

Keywords: education, tolerance, future teachers, primary school, pedagogical higher educational establishment, discourse review, methodological approaches, forms and methods.